

Sammendrag:

Småbarnsforeldres reiser i hverdagen

Småbarnsforeldres reisemiddelbruk til arbeid, og spesielt hvilken rolle bilen har for yrkesaktive foreldre til barn i førskolealder, er temaet for denne rapporten. Rapporten tar utgangspunkt i yrkesaktive småbarnsforeldres tidsbrukskonflikter i familieliv og arbeidsliv. Bruk av bil framfor andre reisemåter blir blant annet betraktet som et utslag av tidspress i hverdagen, forårsaket av et høyt aktivitetsnivå som foregår på ulike arenaer med forskjellige lokaliseringer og tidsbruksmønstre. For småbarnsforeldre blir bilen et redskap som benyttes til å forsøke å binde sammen eller tilpasse de ulike forventningene fra familie, arbeidsplass og samfunnet for øvrig.

For å forstå bakgrunnen for at småbarnsforeldre reiser slik de gjør i hverdagen, er det nødvendig å ha kunnskap om hvilke strukturelle, sosiale og individuelle faktorer som danner ramme for reisens utforming og om tidens rolle i hverdagslivet. Lange avstander mellom bolig, barnehage, arbeid, serviceinstitusjoner, familie og venner, fastsatte åpningstider og arbeidstidsordninger samt egne ressurser og begrensninger er eksempler på faktorer som påvirker den enkeltes reisevaner. I denne rapporten beskrives hverdagen til yrkesaktive småbarnsforeldre med utgangspunkt i begrepet «livsfaseklemma», der konflikter mellom ulike forventninger fra familie, arbeidsliv og andre institusjoner er med på å skape et hverdagsliv preget av tidspress.

Selv om småbarnsforeldre er blant dem som foretar flest reiser i hverdagen, vet vi lite om denne gruppens reiser og transportmiddelbruk spesielt. Dersom en ønsker å utvikle tiltak som kan begrense yrkesaktive småbarnsforeldres tidspress og reisebehov, er det derfor nødvendig å innhente kunnskap om denne gruppens reiser og hverdagsliv. Vi har valgt å studere arbeidsreisene, fordi disse reisene legger føringer på småbarnsfamiliens tidsbruk i hverdagen.

Rapporten tar opp følgende spørsmål:

- Hvordan reiser småbarnsforeldre til arbeid, og hvilke faktorer er det som påvirker småbarnsforeldres bilbruk på arbeidsreisen?
- Hvor mye bruker småbarnsforeldre bilen i forhold til personer i parforhold uten barn?
- Er det forskjeller i mødres og fedres transportmiddelbruk til arbeid?
- Hvor mye betyr det å ha små barn for bilbruk på arbeidsreisen i forhold til faktorer som bosted, reiselengde, biltilgang, ærend og utdanning?

Spørsmålene over har vi forsøkt å svare på gjennom en analyse av data fra Reisevaneundersøkelsen for Oslo og Akershus 1990-91, som er en undersøkelse basert på telefonintervju av et tilfeldig utvalg på ca 3000 personer. Fra datamaterialet har vi så trukket ut yrkesaktive personer i alderen 18–55 år som lever i parforhold med eller uten barn og som har foretatt reiser på en hverdag. Med utgangspunkt i dette materialet sammenlikner vi transportmiddelbruken på arbeidsreiser til småbarnsforeldre og personer i parforhold uten barn.

Analysen viser at småbarnsforeldre i større grad enn personer i parforhold uten barn, benytter seg av bilen når de skal på arbeid. En viktig årsak til dette er at foreldre ofte må gjennomføre ærend i løpet av arbeidsreisen. Spredt lokalisering av aktiviteter, lange arbeidsreiser og tidspress forsterker behovet for bilbruk. Henting og bringing av barn i barnehage, som kanskje ligger i en annen retning enn arbeidet og ikke i nærheten av boligen, gjør det vanskelig å benytte kollektive transportmidler til jobb. Selv ikke i sentrumsområdene kjører småbarnsforeldre kollektivt til arbeid. Derimot er det en del foreldre som går eller sykler i disse områdene. Lokalisering av bolig betyr mindre for småbarnsforeldres bilbruk på arbeidsreisen enn for par uten barn, når vi kontrollerer for reiselengde, antall biler i husstanden, kjønn, ærend og utdanning. Dette kan tyde på at kvaliteten på det lokale kollektive transporttilbudet betyr mer for par uten barn enn for småbarnsforeldres transportmiddelbruk.

Antall biler i husholdet er en annen viktig faktor som påvirker småbarnsforeldres bilbruk på arbeidsreisen. Det er flere som har to biler i husholdet blant småbarnsforeldre enn blant personer som ikke har barn innenfor samme inntektsgruppe. Dette tyder på at småbarnsforeldre i større grad enn par uten barn prioriterer å anskaffe en bil til i familien. Er begge yrkesaktive, kan det å ha to biler i familien gjøre foreldrene mer uavhengige av hverandre og mer fleksible i møte med krav fra arbeidsliv og familie.

Vi finner ingen vesentlige forskjeller i transportmiddelbruken mellom mødre og fedre. Samtidig er det flere menn enn kvinner uten barn som kjører bil til arbeidet. Kjønn har betydning for bilbruk blant par uten barn, men ikke for småbarnsforeldre. Det er også flere småbarnsmødre enn kvinner uten barn som har tilgang til bil på formiddagen eller hele dagen. Vi finner ingen forskjeller mellom mennene innenfor de to familietyper, mens det å ha omsorg for små barn ser ut til å ha betydning for kvinners biltilgang og bruk av bil på arbeidsreisen.

Det er flest kvinner som henter og bringer barna til barnehage eller dagmamma. Mødrene benytter i mindre grad bil til dette ærendet enn fedrene. Om dette for eksempel skyldes lengre arbeidsreiser blant fedre eller en mer ensidig transportmiddelbruk innenfor denne gruppen i forhold til mødre, kan vi ikke gi svar på her.

Det å ha omsorg for barn i førskolealder har i utgangspunktet betydning for kvinners og menns bruk av bil på arbeidsreisen, men når vi kontrollerer for bosted, reiselengde, antall biler i husholdet, ærend og utdanning, mister

omsorgsansvaret mye av sin betydning. Med utgangspunkt i vår analyse finner vi få forskjeller mellom småbarnsforeldre og par uten barn når det gjelder hvilke faktorer som spiller inn på bilbruk på arbeidsreisen. Mens bosted og kjønn betyr noe mer for par uten barn, er det lengden på arbeidsreisen og gjennomføring av ærend som har størst betydning for småbarnsforeldres bilbruk. Småbarnsforeldre benytter ikke nødvendigvis andre transportmidler til arbeid enn par uten barn, når de ikke gjennomfører ærend i forbindelse med omsorgen for barna. Dette betyr at det er faktorer innenfor yrkesaktive småbarnsforeldres hverdagssituasjon, med høyt tidspress, mange gjøremål og ærend over lange avstander, som først og fremst ligger bak småbarnsforeldres høye bilbruk i hverdagen.

Økt kunnskap om foreldrenes forhandlinger om reisemiddelfordeling og transportorganisering i hverdagen er nødvendig for bedre å kunne forstå hvilke faktorer som ligger bak småbarnsforeldres transportmiddelbruk og reisevaner. De store reisevaneundersøkelsene gir generell informasjon, men egner seg mindre for studie av spesielle grupper som for eksempel småbarnsfamilier. Alternative metoder og egne reisevaneundersøkelser bør derfor videreutvikles i studiet av familien.

Småbarnsfamiliens «livsfaseklemme» og høye bilbruk innebærer både et velferdsmessig og et miljømessig problem for familien selv og for samfunnet for øvrig. Samlokalisering av arbeidsplasser, boliger, omsorgsinstitusjoner og service, mer fleksibilitet i arbeidslivet og utvidelse av institusjoners åpningstider er, sammen med en bevisst transportorganisering og arbeidsfordeling innenfor familien, forslag til tiltak som kan begrense småbarnsfamiliens tidspress og bilbruk i hverdagen.